

FACING
ALL THE
FACTS

**ÚTMUTATÓ A
ROMA
KULTÚRÁHOZ**

Írta:

Laura Franceschin és Javier Sáez del Álamo

**Ez a publikáció a Facing All the Facts online tanfolyamának
részét képezi, amely az antiszemita gyűlöletbűncselekmények
felismeréséről és megértéséről szól.**

www.facingfactsonline.eu • www.facingfacts.eu

Támogatta az Európai Unió Alapvető Emberi Jogok
és Polgárság Programja (2014-2020).

Tartalom

Bevezetés	3
Kik a romák?	4
○ Alcsoportok	6
○ Romák és gádzsók	8
○ Nyelv és kommunikáció	9
Ünnepek és jeles napok	10
Család és társadalom	11
Hagyományok és vallás	12
Cigányellenesség (ellenséges érzések, gyűlölet, sztereotípiák és előítéletek)	14
Kihallgatási alapelvek	17
○ Jó gyakorlatok és tippek a sztereotípiák és előítéletek ellen	19
○ Az ECRI 13. számú javaslata a cigányellenesség elleni küzdelemről	22
Szakirodalom a cigányellenességről, a roma holokausztról és a roma kultúráról:	24

Kiadta a CEJI – A Jewish Contribution to an Inclusive Europe, a Nézzünk szembe a tényekkel! koalíció nevében.

© 2019 CEJI www.facingfacts.eu/www.facingfactsonline.eu

Minden jog fenntartva. Ennek a kiadványnak a tartalma szabadon felhasználható és lemásolható oktatási és egyéb nem-kereskedelmi célokra, amennyiben a forrást megjelölik az alábbi módon: „Forrás: Nézzünk szembe a tényekkel! projekt, © 2018 CEJI”.

A Nézzünk szembe a tényekkel! projektet a CEJI – A Jewish Contribution to an Inclusive Europe koordinálja. A Nézzünk szembe a tényekkel! projekt kollaboratív módszerrel igyekszik a gyűlölet-bűncselekmények és gyűlöletbeszéd valódi természetét és elterjedtségét feltérképezni. A koalícióban civil szervezetek, szakpolitika-alkotók, országos szintű bűnüldöző szervek és szakemberek vesznek részt.

www.facingfacts.eu www.facingfactsonline.eu www.ceji.org

Bevezetés

Ez a kiadvány a **Nézzünk szembe a tényekkel!** projekt keretein belül készült. Ez egy európai uniós finanszírozású projekt, amelyet a **CEJI – A Jewish Contribution to an inclusive Europe** koordinál különböző civil szervezetekkel és országos szintű bűnüldöző szervekkel partnerségben, és amely kollaboratív módszerrel igyekszik a gyűlölet-bűncselekmények és gyűlöletbeszéd valódi természetét és elterjedtségét feltérképezni. A Nézzünk szembe a tényekkel! igyekszik elősegíteni a civil szervezetek és a hatóságok közötti jobb együttműködést a gyűlölet-bűncselekmények nyilvántartása és monitorozása területén. Reméljük, ez az útmutató segít majd abban, hogy ezek az intézmények jobban megismerjék és értékeljék a roma közösségeket és egyesületeket, és jobb válaszokat tudjanak adni a romaellenes gyűlölet-bűncselekményekre.

A Nézzünk szembe a tényekkel! a kutatás és az érdekképviselet mellett nagy hangsúlyt fektet a képzésre is. Ez a kiadvány a Nézzünk szembe a tényekkel! romaellenes előítélet-indikátorok megértésével és felismerésével foglalkozó online kurzusának egy fontos eleme, amely a civil szervezetek és a bűnüldöző hatóságok számára készült.

A kurzust partnereinkkel és a cigányellenesség területén dolgozó szakértőkkel együtt dolgoztuk ki. A kurzus a projekt online képzési oldalán található meg:

<http://www.facingfactsonline.eu> Ugyanitt megtalálható hat másik online kurzus, amelyek más csoportokkal (zsidók, muszlimok, bevándorlók, LMBT emberek, fogyatékossgal élők, feketebőrűek) szembeni előítéletekkel foglalkoznak, három online kurzus a gyűlölet-bűncselekményekről brit, olasz, illetve magyar rendőrök számára, valamint egy, a gyűlöletbeszéd felismerésével és az ellene való küzdelemmel foglalkozó online kurzus, amely jelenleg angol, francia és német nyelven érhető el.

Projektvezető: CEJI-A Jewish contribution to an inclusive Europe

Együttműködő partnerek:

- Community Security Trust (CST)
- Dutch Centre for Documentation and Information Israel (CIDI)
- ENAR Ireland
- European Network on Independent Living (ENIL)
- European Roma Information Office (ERIO)
- Movimiento Contra la Intolerancia (MCI)
- National Police Chiefs' Council (NPCC)
- National University of Public Service (NUPS)
- Osservatorio per la sicurezza contro gli atti discriminatori (OSCAD)
- Praxis

Kik a romák?

A „roma” szót (amely lefordítva embert jelent¹) különböző etnikai csoportokhoz tartozó emberekre használjuk, mint a roma, a szinti, a gitano, a manus, a kale stb. Ezeknek a csoportoknak mind megvan a saját külön kultúrájuk, de a külvilág gyakran a közös „cigány” kategóriába sorolja őket, és ezzel láthatatlanná teszi az európai roma emberek sokszínűségét.² A kultúrára és az emberekre használt politikailag korrekt kifejezés a „roma”; a „cigány” szót sokan sértőnek találják, ezért használata kerülendő.

A feltételezések szerint a romák ősei Észak-Indiából vándoroltak el körülbelül ezer évvel ezelőtt és terjedtek el a Közel-Keleten, Észak-Afrikában és Európában. Az első olyan dokumentum, amelyek a romákat említi Európa területén, a középkorból, a 14. századból származik.³ Angol elnevezésük, a „Gypsy” talán onnan ered, hogy tévesen egyiptomiaknak gondolták őket, vagy mert Észak-Afrika felől jutottak el Görögországon és a Közel-Keleten keresztül Európába.

A romák nomád életmódja jól ismert: a múltban egyik országról, vidékről vagy városról a másikra vándoroltak, hogy szolgáltatásaikat felkínálják a helyi lakosságnak. Különösen ügyesek voltak a javítások terén, de gyakori foglalkozásaik közé tartozott a fémművesség, birkanyírás, állattartás, lótenyésztés, házilag készült tárgyak árusítása és különböző utazó szórakoztató produkciók, amelyekben nagy szerepet kapott a kultúrájuk fontos elemét képező zene. Idővel aztán felhagytak a nomád életmóddal és elkezdtek letelepedni különböző városokban és falvakban szerte a világban. Ma már igen kevesen vannak közülük, akik vándorolnak (ők is leginkább nyáron).

¹ Amnesty International: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2015/04/roma-in-europe-11-things-you-always-wanted-to-know-but-were-afraid-to-ask/>

² Dosta! Útmutató: http://dosta.org/media/PREMS_45213_GBR_1490_DOSTA_TOOLKIT_A5.pdf

³ Osservazione.org: <http://www.osservazione.org/dati/mat/9/doc/485.pdf>

A Dosta! című útmutató az alábbi módon reflektál arra a sztereotípiára, hogy sokan a romákat még mindig nomádoknak tartják:

„A roma életformának ez a csaknem romantikus képe nagyon távol áll a valóságtól. Ma az európai romáknak csak kb. 20%-a folytat nomád életmódot, ők csaknem mind Nyugat-Európában élnek. Az elmúlt évszázadok során a vándorló életmódot szinte sosem ők választották, hanem az üldöztetés miatt kényszerültek rá. A sorozatos kiűzetés a roma történelem egyik visszatérő eleme. A nem-romák viszont úgy gondolták, a romák vándorló életmódjuk miatt képtelenek beilleszkedni a modern társadalomba. Amikor a nem-roma hatóságok azt hangsúlyozzák, hogy a romáknak „alkalmazkodniuk kell” a többségi normákhoz, ezzel nemcsak nem ismerik el a kulturális értékeket és az asszimilációs tendenciákat, hanem mélyen rasszista gondolkodásmódot mutatnak, ugyanis a romákkal kapcsolatban csak a társadalmi helyzetükből fakadó kérdésekkel – mint szegénység, betegség és oktatás – foglalkoznak, nem etnikai különbségükkel.”¹

Ma a romák a legnépesebb etnikai kisebbség Európában: számuk a világon 10-12 millióra tehető, ebből 6 millióan élnek az Európai Unióban. Gazdag kulturális és zenei örökségük nemcsak önmeghatározásuk része évszázadok óta, hanem más népek kultúrájára és művészetére is hatással volt és van. A többségi előítéletek azonban a romákat egyetlen nagy, homogén csoportnak látják, általánosított, egysíkú képet adnak róluk és minimalizálják az egyes csoportok közötti különbségeket. A romákról alkotott negatív sztereotípiák láthatatlanná teszik az egyes csoportok saját identitását és jellemzőit, és téves, általánosított képet nyújtanak róluk. Fontos tehát figyelembe venni, hogy az egyes alcsoportok különböző nyelvjárásokat beszélnek, különböző hagyományaik, kultúrájuk és életmódjuk van.

A roma népet a történelem során számos politikai rendszerben diszkriminálták és megbélyegezték, kirekesztették, gyűlölték és üldözték. Az EU tagállamaiban továbbra is sok a félreértés, intolerancia, diszkrimináció és rasszizmus a roma emberek ellen, és ez megmérgezi a romák és a többségi társadalom viszonyát. Ezért nehéz gyakran a roma embereknek nyíltan és őszintén megjelennie és megnyilvánulnia a többségi társadalomban, kommunikálnia az egészségügyben, vagy megbízni olyan tolmácsokban, akik a letelepedett közösségekből származnak.

Az idők során az üldöztetés, a diszkrimináció, a társadalomtól való elszigetelődés és a rabszolgaság⁴ nem gyengítették, hanem éppen hogy megerősítették a roma identitást és kulturális hagyományt. A diszkrimináció és a nehéz idők stabilizálták a roma emberek identitását és a családi és baráti kötelékeket, ami segített megőrizni kulturáljukat és hagyományait napjainkig.⁵

Alcsoportok

A „roma” meghatározást nem mindenki szereti vagy alkalmazza önmagára: vannak, akik inkább a saját szűkebb csoportjukkal azonosulnak, nem a teljes roma néppel. Még ugyanabban az országban is sokféle roma közösséget találhatunk (például Romániában a rudarik, kalderások, lautarik, ursarik stb.). Mivel a romák csaknem ezer éve Európa csaknem minden országában jelen vannak, kultúrájuk és hagyományaik nagyon sokfélék. Szemben az ismert sztereotípiával, miszerint „nem akarnak integrálódni”, a romák keveredtek más népekkel, átvettek tőlük hagyományokat, különböző vallásokat vettek fel és nyelvükben (a romani nyelvben, ld. később) is megjelentek szavak annak az országnak a nyelvéből, amelyben élnek.

Főbb alcsoportjaik a következők:

- Ashkali (vagy „balkáni egyiptomiak”): albán nyelvet beszélő roma közösségek a Balkán-félszigeten
- Balshaldé: magyar-szlovák roma diaszpóra az Egyesült Államokban a 19. század vége óta
- Calé: ezt a nevet használják magukra a spanyolországi romák (*gitanos*) és portugál társaik (*ciganos*); a *calé* emberek nyelve a caló.
- Erlides (más néven arlije, yerlii vagy arli) Görögországban
- Kaale Finnországban és Svédországban

⁴ Dosta! Útmutató: http://dosta.org/media/PREMS_45213_GBR_1490_DOSTA_TOOLKIT_A5.pdf

⁵ Osservazione.org: <http://www.osservazione.org/dati/mat/9/doc/485.pdf>

- Kale, *kalá* vagy *valshanange*: néhány Wales-be élő roma klán velszi nyelvű neve. (Walesben romnicsek csoportok is élnek.) A spanyolországi romákra is használják a kale szót.
- Khorakhanè, *horanane* vagy *xoraxai*: más néven „török cigányok” vagy „muszlim cigányok” Görögországban és Törökországban.
- Lalleri: Ausztriában, Németországban és Csehország nyugati részén (beleértve a korábbi Szudéta-vidéket).
- Lovári: Magyarországon; Szerbiában ugyanezt a csoportot *machvaya*, *machavaya*, *machwaya* vagy *macwaia* néven ismerik.
- Lulik, a közép-ázsiai országokban.
- Rom emberek Olaszországban.
- A romániai romáknak, akiket a többségi társadalom cigányként (*țigani*) ismer, számos alcsoportjuk van, amelyek egy része a foglalkozásuk alapján határozza meg magát:
  - A beások (*băieși*, *lingurari*, *ludar*, *ludari* vagy *rudari*) az Erdélyi-középhegységben olvadtak össze. A román nyelvű beás vagy *băieși* szó bányászt jelent. A *lingurari* jelentése: „kanálkészítők”, a *ludar*, *ludari* vagy *rudari* pedig vagy „fafaragó” vagy „bányász” jelentésű lehetett. (Azért nem egyértelmű, mert legalább két nyelv hasonló hangzású szavainak a jelentése keveredik: a szerb *rudar* szó bányászt jelent, de lehet, hogy a csoport neve a magyar „rúd” (románul *rudă*) szóból származik.)
  - A csurarik (románul *ciurari*): „rostakészítők” és a zlátari, „aranyművesek”
  - Az ursarik (medvetáncoltatók; nevük a moldovai/román *urs*, „medve” szóból ered).
  - Unganicák: kovácsok és késesek
  - Argintari: ezüstművesek

- Aurari: aranyművesek
  - Florari: virágárosok
  - Lăutari: énekesek
  - Kalderások: nevük a román *caldarar* szóból származik, ami ónművest, bádogost, edénykészítőt jelent. Ez a csoport Besszarábiában és Ukrajnában is jelen van.
- Csehországban roma vagy *romové*
  - Szlovákiában roma vagy *romská*
  - Romnicsek: az Egyesült Királyságban; sokan közülük kivándoroltak az Egyesült Államokba, Kanadába és Ausztráliába
  - Romanisæl Norvégiában és Svédországban
  - Rom vagy *manouche* (ez a szó a roma nyelvű manus, „emberek” szóból származik) Franciaországban
  - Romungrók vagy magyarcigányok Kelet-Magyarországon és Kárpátalján
  - Szintik vagy *zintik*, elsősorban Németországban és Észak-Olaszországban. A *szintik* nem nevezik magukat romának, bár *romani* nyelvet beszélnek.

Romák és gádzsók

A gádzsó szó nem-roma férfit jelent; a nem-roma nőre használatos szó a *gádzsi*. A szanszkrit *gadjjha* szóból erednek, amelynek jelentése: „*nem-harcos*”. Az Indiát sokszáz éve elhagyó romák a harcosok kasztjához tartoztak, és minden más kasztba tartozót a „gádzsó” szóval jelöltek. Ma a „gádzsó” szót kívülállókra használják (nem feltétlenül mint homogén csoportra), vagyis nem-romákra, illetve azokra a romákra, akik elhagyták a roma életmódot.⁶

⁶ ERIO: http://cloud2.snappages.com/ecc3a83da15cf423fe3aaa342f545fa355b24f3/Brochure_Holding%20Us%20Back.pdf

Nyelv és kommunikáció

Amikor a roma emberek más társadalmakkal való kapcsolatát vizsgáljuk, kétfajta kommunikációs akadályt kell figyelembe vennünk: az egyik a nyelvi akadály, a másik a kommunikáció jellegéből fakadó akadály. Az első a csoport összetételével és kulturális hagyományával van kapcsolatban, míg a második inkább a romák és az egyéb kultúrák közötti kommunikációs folyamatokkal.

A romák sokfajta nyelvet és nyelvjárást beszélnek, ami megnehezíti a kommunikációt az alcsoportok, illetve egy adott csoport és a többségi társadalom között. Egyes roma közösségek a romanit (a hagyományos roma nyelvet) vagy annak egy nyelvjárását használják, de általában beszélnek annak az országnak a nyelvét is, amelyben élnek vagy éltek. A romanit sokan keverik a románnal, de ez két teljesen külön nyelv, amelyeknek még az eredete is különbözik. Ez megnehezítheti a civil szervezetek vagy a rendőrség dolgát, hiszen ha tolmácsra van szükség, ki kell deríteni, milyen nyelven tud legjobban kommunikálni a tolmácsolást igénylő személy. A romani nyelvűek általában megértik a romani hivatalos változatát beszélő tolmácsot. A komplex nyelvi és kulturális háttér miatt hasznosabb, ha lehetőség szerint egy roma kulturális közvetítőt/tolmácsot keresünk.⁷

Ugyanakkor a romák és más kultúrák közötti kommunikáció különösen problémás lehet, amikor szakmai vagy olyan speciális témákról van szó, mint a törvény, szabályok, egészségügy, oktatás vagy hivatalos dokumentumok. Az ezekkel kapcsolatos információk gyakran olyan bonyolult nyelvezettel vannak leírva vagy megfogalmazva, hogy egy alacsony iskolázottságú ember nehezen érti meg őket.

Ráadásul a rendőrség és a civil szervezetek gyakran nincsenek tisztában a romák szokásaival, hagyományával és kommunikációs stílusával, amitől még nehezebb a két csoportnak zöldágra vergődni egymással.⁸

⁷ <http://www.hse.org/services/publications/Socialinclusion/InterculturalGuide/Roma/Roma.pdf>

⁸ <http://www.hse.org/services/publications/Socialinclusion/InterculturalGuide/Roma/Roma.pdf> Practical Guide to prevent discrimination against the Roma community for police services.

Ünnepek és jeles napok

- Április 8. a nemzetközi roma nap: alkalom arra, hogy tudatosítsuk az emberekben a roma közösségeket érintő problémákat, és ünnepeljük a roma kultúrát.
- Európa különböző országaiban a romák különböző vallási ünnepeket és roma zenei fesztiválokat tartanak. Franciaországban például sok roma zarándokol Saintes Maries de la Mer-be május 24-én és 25-én. Spanyolországban sok cigány zarándokhely és cigány keresztény testvériség van, húsvétkor és más ünnepnapokon jellegzetes ritusokkal ünnepelnek. A zenei fesztiválok közül kiemelkedik a prágai Khamoro fesztivál, a franciaországi Manouche dzsesszfesztiválok és a Spanyolország számos városában megrendezett flamenco-ünnepek, de Románia, Bulgária, Magyarország, Szlovákia és Csehország számos városában is rendeznek roma zenei fesztiválokat.
- Augusztus másodika a porrajmos⁹ vagy samudaripen emléknapja, amikor a holokauszt roma áldozataira emlékezünk. Európa egyes országain kívül bizonyos európai intézményekben (Európa Tanács, Európai Parlament) is megünneplik.
- November 5. a romani nyelv nemzetközi napja. Az IRU (*Nemzetközi Romani Szövetség*) 2009. november 3-5. között tartott zágrábi konferencián kiáltották ki annak.
- Május 16. a roma ellenállás napja. 1944. május 16-ának estjén az Auschwitz-Birkenau koncentrációs táborban az SS tagjai gépfegyverekkel felfegyverkezve léptek be a tábor roma és szinti foglyoknak fenntartott területére. Céljuk az volt, hogy a csaknem hatezer foglyot öszetereljék és gázkamrába küldjék. Amikor azonban beléptek a területre, fegyveres ellenállásba ütköztek. A foglyok ugyanis tudomást szereztek a tervről és fegyvereket készítettek fémlapokból, fából, csövekből, kövekből és bármi más alkalmas anyagból, amit találtak. A túlélők és tanúk elmondása szerint a foglyok meghátrálásra kényszerítették az őroket, és bár néhány foglyot lelőttek, az ellenállás hatására a tömeges kivégzést több hónappal elhalasztották.

⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Porajmos>

Család és társadalom

A hagyományos roma közösségek patriarchálisak: a férfiaknak van nagyobb tekintélye, ők védelmezik a fiatal nőket. Nem ritka, hogy a felesége vagy családja nevében is a férfi beszél. Ugyanakkor megfigyelték, hogy az idős asszonyoknak is fontos szerepe van a családban.¹⁰ A roma emberek nem választanak formális vezetőt a közösségük élére, de nagy tiszteletben tartják azokat a férfiakat, akik bizonyosságot adtak bölcsességükről, bátorságukról, tudásukról és döntéshozó képességükről. Néha nők is kerülnek vezető szerepbe: akárcsak a férfiak esetében, egy nő is reprezentatív és referenciaszemélyé válhat a közösségben, ha azok felismerték tudását, problémamegoldóképességét és a csoport iránti elkötelezettségét.¹¹ Nem szabad elfelednünk, hogy a patriarchátus nem roma sajátosság: a férfiak minden európai társadalomban előnyösebb helyzetben vannak a nőknél. Napjainkban sok roma férfi és nő vállvetve küzd a patriarchátus ellen, és a nők és férfiak egyenlőségét hirdeti.¹²

Az időseket tisztelik, és nagyon adnak a szavukra, mert őket tekintik a tudás fő letéteményeseinek. Szintén ők azok, akik a roma kultúrát és hagyományokat őrzik és szóban továbbadják a fiatalabb generációknak, akikre ezáltal nagy hatást gyakorolnak.¹³ Ez azért is fontos, mert a roma kulturális hagyományt az évszázadok során főleg szóban tartották életben és adták tovább. Csak a 20. században kezdték el a roma szerzők leírni történeteiket és irodalmukat, hogy állandó formát adjanak nekik és megőrizték őket az utókornak. Egyes nagyon hagyományos roma közösségekben a nőket gyerekkoruktól kezdve a házasságra készítik fel. Fő szerepük a betegek gondozása. Általában korán, 14-18 éves korukban mennek férjhez és sok gyereket szülnek. Ez azonban nem általánosítható az összes mai roma közösségre.

¹⁰ http://www.corepol.eu/findings/Intercultural_Manual_final.pdf

¹¹ Osservazione.org: <http://www.osservazione.org/dati/mat/9/doc/485.pdf>

¹² Ethel C. Brooks: The possibilities of Romani Feminism. Signs: Journal for Women in Culture and Society, 38. évfolyam 1. szám (2012 augusztus), 1-11. old.

¹³ http://www.corepol.eu/findings/Intercultural_Manual_final.pdf

Egyes közösségekben a házasság fontos mérföldkő az egyén életében: ezzel lép be a felnőttkorba és szerez stabil pozíciót a családon és a klánon belül. A házasságokkal, születésekkel és társadalmi kapcsolatokkal egyre bővülő nagycsalád a roma társadalom alapköve. A közösség valójában egymással rokonságban álló családok hálózata, akik megosztják egymással mindennapi életüket, gondjaikat, céljaikat és vágyaikat. Ebből egy szűkebb identitás alakul ki, amely az adott csoportra jellemző, és amelyben fontos szerepet kap a család iránti lojalitás és kötelességtudat.¹⁴

Hagyományok és vallás

A roma embereknek nincs egységes vallása; általában átvették annak az országnak a vallását – vagy annak legfontosabb elemeit, – amelyben élnek, és ez keveredett saját mítoszaikkal, történeteikkel, elképzeléseikkel és tabuikkal. Ezért ne lepődjünk meg, hogyha a legkülönbözőbb vallású (vagy vallástalan) romákkal találkozunk. Vannak azonban olyan visszatérő elemek, amelyek a legkülönbözőbb háttérből jövő roma embereket összekötik, mint például az ünneplés jelentősége vagy a közösség szerepe. A rítusok és ünnepek során a családnak fontos szerep jut; a legtöbb roma család együtt tölti az ilyen alkalmakat. A különböző ünnepeken és jeles napokon felül a család összejön például a temetéskor és gyászoláskor is. A gyásznak és az azzal kapcsolatos öltözködési és viselkedési szabályoknak jelentős kihatása van a romák közösségi életére. A hagyomány értelmében egy közeli hozzátartozó halála után akár egy évig is feketében kell járni, és a férfiaknak nem szabad megborotválkozniuk. Az ilyen szabályok vallási hovatartozástól függetlenül minden csoportra vonatkoznak, de fontos megemlíteni, hogy napjainkban sok roma már nem követi őket.¹⁵

A romák ősi hagyományaiban, amelyeket megtartottak a felvett vallásukkal keveredve, a természetnek fontos szerepe van.

¹⁴ <http://www.hse.org/services/publications/SocialInclusion/InterculturalGuide/Roma/Roma.pdf>

¹⁵ http://www.corepol.eu/findings/Intercultural_Manual_final.pdf

<http://www.hse.org/services/publications/SocialInclusion/InterculturalGuide/Roma/Roma.pdf>

A roma kultúra néhány fontos eleme:¹

- Az idősök tisztelete.
- A (kiterjedt) család fontos értékkel bír.
- A szóbeli megegyezéseket és szerződéseket tiszteletben kell tartani.
- A problémák közösségen belüli megoldására szolgáló szabály- és eljárásrendszer.
- Gyász (pl. néhány hónapon keresztül feketét viselnek, kerülik a zenélést és a nyilvános ünnepeket stb.)
- A férfi és női szerepek egyértelműen elkülönülnek (akárcsak más patriarchális társadalmakban).
- Zenei hagyományok (országoként és régióként rendkívül különbözőek). Nincs egységes „roma zene”, hanem csoportonként, régióként, országoként stb. más-más zenei stílus jellemző.
- Összetartás és vendégszeretet.
- A romani nyelv (egyres országokban, mint pl. Spanyolországban, Portugáliában vagy Magyarországon, sok roma nem beszél a romanit, de ettől még megvan az etnikai identitásuk).
- A szabadság értéke.
- Szóbeli hagyományok (mesék, legendák).

Cigányellenesség (ellenséges érzések, gyűlölet, sztereotípiák és előítéletek)

Az európai romák helyzetének megértéséhez nagyon fontos tisztában lennünk azzal a diszkriminációval és ellenségességgel, amely évszázadok óta Európa csaknem minden országában körülveszi őket.

Markus End szerint a „cigányellenesség”:

- „amikor a „cigány” vagy más hasonló kifejezéssel megbélyegzett csoportokról egysíkú és esszencialista módon gondolkodnak és beszélnek;
- a megbélyegzett csoport tagjainak konkrét negatív jellemzőket tulajdonítanak;
- ennek alapján diszkriminatív társadalmi struktúrák és erőszakos gyakorlatok alakulnak ki.”¹

Az Alliance against anti-gypsyism az alábbi módon határozza meg a cigányellenességet:

„A cigányellenesség a rasszizmus egy speciális formája, amely a roma, szinti, traveller és más, a köztudatban „cigány”-nak bélyegzett csoportok ellen irányul. Bár intézményes szinten is egyre inkább elismerik a jelenség létezését, természetéről és hatásairól még mindig nincs közös álláspont. A kifejezést szűkebb értelemben gyakran csak a romaellenes attitűdökre vagy a nyilvános térben megjelenő sztereotípiákra és gyűlöletbeszédre alkalmazzák. Azonban a cigányellenesség sok más diszkriminatív megnyilvánulásnak és gyakorlatnak is a gyökere, amelyek gyakran rejtve maradnak. A cigányellenesség nemcsak arra vonatkozik, amit az emberek mondanak, hanem arra is, amit tesznek vagy épp nem tesznek¹. Fontos lenne jobban megismerni a jelenség természetét, hogy meg tudjuk állapítani hatásának a mértékét.”¹

A roma emberek még mindig diszkriminációval, kirekesztéssel és támadásokkal találkoznak a társadalomban. Gyakran perifériára szorulnak, mert a többségnek előítéletei és téves elképzelései vannak a roma kultúráról, identitásról és életmódról. Különböző, széles körben elterjedt előítéletek élnek a romákról: a két leggyakoribb a romantikus vándor és a bűnöző képe. Ezek alapján a romák vagy tolvajok, vagy tehetséges művészek,¹⁶ de minden esetben „függetlenek” a társadalmi korlátoktól; az ilyen elképzelések táplálják azt az előítéletet, hogy a romák bűnözők és megbízhatatlanok. Az ilyen ábrázolásokkal a többség aláássa a kisebbségi csoportok, különösen a romák, legitimitását, illetve erőfeszítéseiket, hogy beilleszkedjenek a társadalomba és megváltoztassák a róluk kialakult képet.¹⁷

Egy 2012-es felmérés, amelyet tizenegy, nagyszámú roma lakossággal rendelkező európai uniós tagállamban folytattak le, kimutatta, hogy a romák életminősége, foglalkoztatása, oktatási, lakhatási és egészségügyi helyzete továbbra sem kielégítő, és átlagban véve rosszabb, mint a környezetükben élő nem-romáké.¹⁸ A jelentés azt is megállapítja, hogy a romák továbbra is gyakran diszkrimináció áldozatai, viszont **nincsenek tisztában az EU törvényei által garantált jogaikkal.**

A felmérés a roma emberek és a rendőrség kapcsolatát illetően is szolgált adatokat:

- Országtól függően a romák 65-100%-a nem jelentette be a rendőrségen az őt ért diszkriminációt vagy támadást.
- A fő oka ennek az volt, hogy nem hitték, hogy a rendőrség bármit is tehetne az ügyben.
- Az elmúlt 12 hónapban átlagosan minden harmadik romát igazoltattak a rendőrök; a felük úgy vélte, ez kifejezetten azért történt, mert ők romák.

¹⁶ Villano, Fontanella és mtsai (2017): Stereotyping Roma people in Italy: IRT models for ambivalent prejudice measurement. <http://sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0147176716301286>

¹⁷ Uo.

¹⁸ Fra: <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance>

- Azokat a romákat, akiket igazoltattak a rendőrök, átlagosan négyszer igazoltatták 12 hónap alatt.
- Átlagosan minden negyedik olyan roma, akiket a határon vagy a vámnál megállítottak az országukba való visszatéréskor az elmúlt 12 hónapban, úgy véli, ez kifejezetten azért történt, mert ők romák.¹⁹

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének egy frissebb jelentése (FRA 2018) az alábbi következtetésekre jut: *„Bár vannak ambiciózus kezdeményezések, az Európai Unióban (EU) továbbra is aggasztó a romák alapjogainak helyzete. A továbbra is fennálló cigányellenesség akadályozza a roma emberek életesélyeinek és életminőségének javítására tett kísérleteket. Továbbra is sokan találkoznak diszkriminációval, zaklatással és gyűlölet-bűncselekményekkel etnikai származásuk miatt. Ezért a roma lakosság nagy arányban szembesül olyan problémákkal – vezetékes víz és villany nélküli lakások, egészségbiztosítás hiánya, sőt akár éhezés – amelyekről azt hittük, az EU-ban már felszámoltuk őket.”*

A sztereotípiák nemcsak a romák többségi társadalommal való kapcsolatát befolyásolják, hanem a roma közösség alcsoportjainak egymáshoz való viszonyát is. A csoporton belüli előítéletek gyökere lehet a rossz életkörülmények, a munkanélküliség és a szegénység, vagy a történelmi és kulturális különbségek. Ezek az előítéletek konfliktusokhoz vagy akár erőszakhoz is vezethetnek egy adott településen vagy családon belül.²⁰ Sokan ezenkívül nem azonosulnak a roma csoportidentitással és inkább alcsoportjuk nevével hivatkoznak magukra, ezáltal egy szűkebb identitással és kulturális háttérrel azonosítva magukat, mint a tágabb roma közösség.²¹

A cigányellenesség legextrémebb formája a náci Németországban alakult ki. Adolf Hitler uralma alatt 1935. november 26-án egy kiegészítő rendeletet fűztek a nürnbergi törvényekhez, amelyben a cigányokat a „faji alapú állam ellenségei”-ként definiálták, ezáltal egy kategóriába sorolva őket a zsidókkal. Így az európai romák sorsa bizonyos értelemben párhuzamba állítható a zsidó holokauszttal. Történészek becslései szerint a nácik és szövetségeseik által megölt romák száma 500 000 és másfél millió közöttire tehető; Ian Hancock²² másfél millió áldozatról beszél. A roma holokausztra a porrajmos vagy samudaripen szót használjuk, emléknapja augusztus 2.

¹⁹ Sáez, Gimenez (2014): Practical Guide for Police Services to Prevent discrimination against the Roma Communities, Net-Kard Project. https://gitanos.org/upload/76/24/Guide_Police_services_and_Roma.pdf

²⁰ http://www.corepo.eu/project/final-conference/Police-and-Roma-in-Hungary_Andrea-Kozary.pdf

²¹ Osservazione.org: <http://www.osservazione.org/dati/mat/9/doc/485.pdf>

²² Hancock, Ian (2005): True Romanies and the Holocaust: A Re-evaluation and an overview. The Historiography of the Holocaust. Palgrave Macmillan, 383-396.old.

Régen Európa számos területén a romákat rabszolgasorba hajtották; ez a gyakorlat Romániában és néhány más területen még a 19. században is élt. A középkorban Angliában, Svájcban és Dániában sok romát kivégeztek. Ez később szervezett üldözéssé fajult. Németországból, Lengyelországból, Olaszországból és több más országból az összes romát kitiltották. A romák elleni diszkrimináció és elnyomás a II. világháború után is folytatódott, különösen a Szovjetunióban. Az 1970-es és 1990-es évek között Csehszlovákiában (a mai Csehország és Szlovákia területén) kb. 90 ezer roma nőt kényszersterilizáltak.

A cigányellenesség jelenlegi és múltbeli megjelenési formái (rabszolgaság, kilakoltatások, gyűlölet-bűncselekmények, sztereotípiák, diszkrimináció, iskolai szegregáció, gyűlölködés, a „cigánybűnözők” külön nyilvántartása, gyűlöletbeszéd, elkülönített cigánytelepek, erőszak, holokauszt, kényszersterilizáció stb.) mély nyomot hagytak a romák életében és lelkében szerte Európában, és akadályozzák, hogy a társadalom teljes értékű tagjai lehessenek. A múltbeli zaklatás és ellenségeskedés azt is magyarázza, miért nem bizik sok roma ember a rendőrségben.

Kihallgatási alapelvek

Az alábbiakban néhány olyan szempontot foglalunk össze, amelyeket hasznos lehet figyelembe venni, ha egy bűncselekmény roma áldozatának a vallomását vesszük fel. Ezek segítségével nemcsak támogatóbb és érzékenyebb módon kezeljük a sértettet, de több információt is be tudunk gyűjteni.

○ **Objektivitás**

- Maradjunk a tényeknél, kerüljük a benyomások alapján hozott következtetéseket
- Semleges helyen vegyük fel a tanúvallomást

🕒 **Titoktartás**

- 🕒 Ajánljuk fel, hogy titokban tartjuk a neveket és bizonyos információkat
- 🕒 Kérjük a sértett vagy tanú beleegyezését az információk rögzítéséhez, felhasználásához stb.

🕒 **A tanú (és különösen az áldozat) tiszteletben tartása**

- 🕒 Vegyük figyelembe, hogy traumát élt át
- 🕒 Tartsuk tiszteletben a magánéletét, ajánljuk fel az adatok bizalmas kezelését és azt, hogy magánélete védelme érdekében eltitkoljuk személyazonosságát vagy álnéven hivatkozunk rá
- 🕒 Ajánljuk fel, hogy tarthatunk szüneteket a kihallgatás során

🕒 **További jótanácsok:**

- 🕒 Legyenek egyértelműek a kihallgatás céljai, és ezeket egyértelműen közvetítsük a kihallgatott személy felé is.
- 🕒 Többfajta kérdést alkalmazzunk (feltérképező kérdések, nyitott kérdések, konkrét kérdések)
- 🕒 Szánjunk megfelelő mennyiségű időt a kihallgatásra.
- 🕒 Alakítsunk ki biztonságos környezetet a kihallgatott személy számára. Mondjuk el neki, hogy bármikor abbahagyhatjuk a kihallgatást, és egyetlen kérdésre sem kötelező válaszolnia.

🕒 **Általános megfigyelések a kihallgatás alatt:**

- 🕒 Figyeljük meg a kihallgatott személy viselkedését.
- 🕒 Az idegesség jeleit (hangszín, szemkontaktus, testbeszéd stb.)
- 🕒 Érzelemkifejezés pl. sírás
- 🕒 A kérdésekre való reakció (pl. habozik-e válaszolás előtt, vannak-e megértési nehézségei stb.)
- 🕒 Fordítsunk figyelmet a kihallgatási szituációra. Kik vannak még jelen?
- 🕒 Van-e valaki, akinek a jelenléte feszélyezi a kihallgatott személyt?

○ Különösen figyeljünk oda a nyelvezetre (sértések, romákat lealacsonyító kifejezések):

Ha egy roma ember ellen elkövetett bűncselekmény során az elkövető ilyeneket használ (pl. a romákat állatokhoz hasonlítja (kutya, patkány), „mocskos cigány”, „füstöskepű” stb. szavakkal illeti stb.), fontos ezeket jegyzőkönyvbe venni, mert ezek kulcselemek egy eset gyűlölet-bűncselekmény jellegének meghatározásában, és a bíró is részben ezek alapján állapítja meg a rasszista indítékot.

Ha bizonytalanok vagyunk, milyen lépéseket tegyünk, fordulhatunk különböző roma szervezetekhez információért vagy tanácsért. Az is megoldás, ha a közösség egy köztisztelőben álló tagját – aki rendszerint egy idősebb férfi (vagy nő) – keressük fel, aki elmagyarázhatja a helyzet kontextusát, segíthet a rendőrségnek kapcsolatba lépni a közösséggel és facilitálhatja a kommunikációt. Minden esetben tartsuk tisztelőben identitásukat és magánszférájukat, legyünk nyitottak és tisztelettudók.

Jó gyakorlatok és tippek a sztereotípiák és előítéletek ellen

Az eddigiek fényében van néhány hasznos tipp, amelyeket érdemes fejben tartanunk a roma emberekkel való kommunikációnk során, különösen, ha gyűlölet-bűncselekmények áldozataiként próbáljuk támogatni és segíteni őket:

- A személyazonosság igazolásakor egyes roma emberek – különösen nők – szívesebben veszik, ha velük azonos nemű rendőr foglalkozik velük.²³
- Bizonyosodjunk meg róla, hogy az áldozat és családja tisztában vannak jogaikkal és a rendőrségi ügymenettel. Amikor ezeket elmagyarázzuk nekik, használjunk könnyen érthető nyelvezetet és kerüljük a bonyolult mondatszerkezeteket.
- Tartsuk tisztelőben a család és közösség szerepét, bizonyosodjunk meg róla, hogy tudatában vannak az eljárás különböző elemeivel és ezek nem okoznak nekik kényelmetlenséget.

²³ <http://www.hse.org/services/publications/SocialInclusion/InterculturalGuide/Roma/Roma.pdf>

²⁴ Sáez, Gimenez, (2014). Practical Guide for NGOs to Prevent discrimination against the Roma Communities, NetKard Project. https://gitanos.org/upload/76/24/Guide_Police_services_and_Roma.pdf

- Ne a médiában és a társadalomban keringő sztereotípiák alapján ítéljük meg a romákat: nyitottan és támogatólag álljunk hozzá az áldozatokhoz, és ha valamit tisztázni kell vagy csak kíváncsiak vagyunk rá, kérdezzük meg tőlük maguktól.
- Ha a roma áldozat vagy csoport nem beszéli a többségi nyelvet, gondoskodjunk tolmácsról.
- Kerüljük a leereszkedő vagy túlságosan óvó magatartást: ez elzárkózást és távolságtartást kelt a roma emberekben.²⁴
- Használjuk és terjesszük a romák befogadásának jó gyakorlatait, hogy ezzel is küzdjünk a társadalomban még mindig élő sztereotípiák ellen.
- Ösztönözzük, hogy a civil szervezeteknél dolgozó szakemberek anti-diszkriminációs és kulturális érzékenyítő képzéseken vegyenek részt. A civil szervezetek más szakembereknek is tarthatnak képzéseket a témában.
- Ösztönözzük a roma kulturális közvetítők szakmai képzését és a kulturális közvetítői szakma elismerését. A roma kulturális közvetítők kulcsszerepet játszanak a roma közösségek és a civil szervezetek együttműködésének segítésében, és munkájukkal mindkét csoport sztereotípiáit le tudják rombolni.
- Dolgozzunk közvetlenül együtt a roma közösségekkel különböző problémás gyakorlatok megszüntetéséért, mint pl. az iskolalátogatás elhanyagolása, és tájékoztassuk őket a jogaikról, kötelességeikről, és a diszkriminációs esetek bejelentésének módjáról.
- Fontos, hogy a rendőrség sokféle roma csoporttal kapcsolatba lépjen, hogy kiválaszthassa azokat, akik nyitottabbak az együttműködésre. A civil szervezetek sokat segíthetnek mind az ilyen csoportok megtalálásában, mind az együttműködésre való motiválásukban.
- A változás iránti elköteleződésünket a gyakorlatban is mutassuk meg: alakítsunk ki és tartsunk fenn hosszú távú együttműködést a rendőrség és a roma közösségek között, és osszuk meg a partnerségen alapuló kezdeményezések jó gyakorlatait más városokkal, régiókkal és uniós tagállamokkal.

²⁴ Sáez, Gimenez (2014): Practical Guide for Police Services to Prevent discrimination against the Roma Communities, Net-Kard Project. https://gitanos.org/upload/76/24/Guide_Police_services_and_Roma.pdf

- A rendőrség, a civil szervezetek és a roma szervezetek képviselőivel konzultálva mérjük fel, megfelelnek-e nemzeti szintű gyakorlataink a nemzetközi rendőrségi előírásoknak.
- Szükség esetén nemzetközi szervezetekkel és roma civil szervezetekkel együttműködve készítsünk szakpolitikai irányelveket, viselkedési és etikai kódexeket, gyakorlati kézikönyveket és képzési programokat.
- Ösztönözzük a romák bűnüldöző szerveknél történő munkavállalását, amivel hosszú távon a sokszínűséget és az elfogadást támogatjuk.
- A bűnüldöző szervek dolgozóinak munkahelyi képzéseket kell szervezni, hogy megakadályozzuk a rasszista megnyilvánulásokat a rendőrök részéről. Aktív lépéseket kell tenni az ilyen viselkedés megelőzésére és megbüntetésére, hogy a romák hosszú távú biztonságát szavatolni tudjuk.
- Az általános rendőri képzés során tudatosítani kell a hallgatókban a cigányellenesség és rasszizmus közvetlen és közvetett formáit.
- A rendőrségnek képzéseket kell nyújtani a bűnözők faji alapú nyilvántartásának problémájáról, az alapos gyanú mint alapelv alkalmazásáról, valamint a roma történelemről és a cigányellenességről.
- Biztosítsuk, hogy a rendőrségnek a média és a nagyközönség felé irányuló megnyilvánulásai nem erősítik a kisebbségekkel szembeni előítéleteket vagy gyűlölködést.
- Toborozzunk és képezzünk ki megfelelő számú kulturális közvetítőt, különösen a roma közösségből, a romák és a rendőrség közötti kapcsolatépítés céljából.
- Szenteljünk figyelmet a többszörös diszkriminációnak, az interszekcionális diszkriminációnak, és különösen a roma nők helyzetének, akiket gyakran nőként és romaként is ér diszkrimináció.

Az ECRI 13. számú javaslata a cigányellenesség elleni küzdelemről

Az ECRI 13. számú javaslata hasznos útmutatással szolgál a rendőrség romákkal kapcsolatos munkájához.

Kihangsúlyozza a rasszista erőszak és romaellenes bűncselekmények elleni küzdelmet, és ennek értelmében a következőket javasolja:

- Különös figyelmet kell fordítani az ECRI 11. számú, a rendőrség munkájában megjelenő rasszizmus és faji diszkrimináció visszaszorításáról szóló általános szakpolitikai ajánlásának végrehajtására, különösen annak III. fejezetére, amely a rendőrség rasszista cselekményekkel szembeni fellépésében és rasszista incidensek felderítésében játszott szerepéről szól;
- Átfogó rendszert kell kialakítani a romaellenes erőszakos cselekmények nyilvántartására;
- Lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy a rasszista erőszak roma áldozatai bejelentsék azokat, különösen azért, hogy tudatosítsuk bennük az illetékes szervek létezését és biztosítsuk számukra az esetlegesen szükséges segítséget;
- A rendőrség, ügyészség és bíróságok számára speciális képzéseket kell szervezni a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozásról és annak végrehajtásáról roma áldozatok esetében;
- Gondoskodni kell arról, hogy a rendőrség és az ügyészség megfelelően kivizsgálja a romák ellen elkövetett rasszista bűncselekményeket és erőszakot, hogy az elkövetők ne kerüljék el a büntetést;

A javaslat ezen felül ösztönzi a fellépést a rendőrség cigányellenes megnyilvánulásaival szemben is, és ennek értelmében a következőket javasolja:

- Különös figyelmet kell fordítani az ECRI 11. számú, a rendőrség munkájában megjelenő rasszizmus és faji diszkrimináció visszaszorításáról szóló általános szakpolitikai ajánlásának végrehajtására;¹
- Bátorítani kell a rendőri visszaélés áldozatául esett romákat, hogy panaszt nyújtsanak be, és megfelelő támogatást kell adni nekik;

- Biztosítani kell, hogy a romaellenes rendőri visszaélésre vonatkozó panaszok ügyében vizsgálat induljon és az elkövetők ne kerüljék el a büntetést;
- Képzéseket kell biztosítani a rendőrség számára az emberi jogokról és a vonatkozó jogi szabályozásról, különösen annak érdekében, hogy javítsuk kapcsolatukat a roma közösségekkel;
- Tudatosítani kell a rendőrökben a romák problémáit és képzéseket kell szervezni számukra ebben a témában, különös tekintettel az erőszakra és a rasszista indítékú bűncselekményekre, hogy könnyebben lehessen ezeket megelőzni és leküzdeni;
- Roma személyeket kell toborozni a rendőrséghez a roma közösségekben végzett információs kampányok segítségével;
- Biztosítani kell, hogy a rendőrségnél dolgozó romák ugyanolyan karrierlehetőségeket kapjanak, mint többségi társaik;

- Megfelelő mennyiségű kulturális közvetítő toborzására és képzésére van szükség, különösen a roma közösségből, a romák és a rendőrség közötti kapcsolatépítés céljából;
- Az ECRI 11. számú Általános Szakpolitikai Ajánlásának 10. bekezdése értelmében külön testületet kell felállítani a rendőrség ellen, különösen a roma közösségből érkező panaszok kivizsgálására.¹

Szakirodalom a cigányellenességről, a roma holokausztról és a roma kultúráról:

Esetjog: az Emberi Jogok Európai Bíróságának cigányellenességgel foglalkozó ügyei (beleértve a rendőri erőszakot és a roma emberek rendőri zaklatását). A pdf letölthető [itt](#).

- Agafin, Timofey és mtsai: When Stereotype Meets Prejudice: Antiziganism in European Societies. Szerk. ugyanők, 2015.
- Carrera, Sergio, Iulius Rostas és Lina Vosylit: Combating Institutional Anti-Gypsyism Responses and promising practices in the EU and selected Member States. CEPS, 2017. Bővebb információ [itt](#).
- Cortés, Ismael: Antigypsyism as Ambivalence: Fascination and Fear Towards the Spanish Gitanos in the Post-Civil War Period (1939-1959). Bővebb információ [itt](#).
- Council of Europe (Európa Tanács): Human Rights of Roma and Travellers in Europe. 2012. Bővebb információ [itt](#).
- Council of Europe (Európa Tanács): Mirrors – Manual on combating antigypsyism through human rights education. 2014. Bővebb információ [itt](#).

- ① Coxhear, John: The Last Bastion of Racism? Gypsies, Travellers and Policing. Trentham Books, 2007. Bővebb információ [itt](#).
- ① End, Markus: Antigypsyism in the German Public Sphere. Documentation and Cultural Centre of the German Sinti and Roma, 2015. Bővebb információ [itt](#).
- ① Hancock, Ian: The pariah syndrome, Karoma. 1987. Bővebb információ [itt](#).
- ① Kyuchukov, H.: New faces of antigypsyism in modern Europe. 2012. Bővebb információ [itt](#).
- ① Van Baar, Huub: Europe's Romaphobia. 2011. Bővebb információ [itt](#).
- ① Lee, Ronald: „The attempted Genocide and Ethnocide of the Roma” in Speaking My Truth: Reflections on Reconciliation and Residential School. Szerk Shelagh Rogers, Mike DeGagné, Jonathan Dewar, Glen Lowry. AHS, 2013. Bővebb információ [itt](#).
- ① McGarry, Aidan: Romaphobia, the last acceptable form of racism. University of Chicago Press, 2017.
- ① Nicolae, Valeriu: Towards a definition of anti-gypsyism. Bővebb információ [itt](#).
- ① Picker, Giovanni: Racial Cities. Governance and Segregation of Romani People in Urban Europe. Routledge, 2017. Bővebb információ [itt](#).
- ① Stewart, Michael: „The Gypsy Menace.” Populism and the New Anti-Gypsy Politics. Hurst Publishers, 2012. Bővebb információ [itt](#).
- ① The Greens EFA: Countering Antigypsyism in Europe. 2017. Bővebb információ [itt](#).
- ① Ullenhag, Erik: The Dark Unknown History. Violations of Human Rights of Roma in Sweden during the 20th Century. Bővebb információ [itt](#).

Szakirodalom a roma holokausztról (Porrajmos, Samudaripen):

- 🕒 Council of Europe (Európa Tanács): Right to Remember. A Handbook for Education with Young People on the Roma Genocide. 2014. Bővebb információ [itt](#).
- 🕒 Lewy, Günther: The Nazi persecution of the gypsies. Cambridge, The University Press, 2000.
- 🕒 Weiss-Wendt, Anton (szerk): The nazi genocide of the Roma. Berghahn, 2015.

Szakirodalom a roma kultúráról:

- 🕒 Fraser, Angus: The Gypsies. Blackwell, 1992.
- 🕒 Hancock, Ian: We are the Romani People. University of Hertfordshire Press, 2002.

FACING ALL THE FACTS

Projektvezető

Kiemelt partnerek

Partnerek

Támogatók

Facing all the Facts is co-funded by the RIGHTS, EQUALITY AND CITIZENSHIP PROGRAMME (2014-2020) of the European Union

Jegyzetek

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

Jegyzetek

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

FACING
ALL THE
FACTS